

A kapcsolatszervezés problémakörébe tartozik a levelezés is. Igen fontos a megfelelő külső-belső prezentálás, a papír minőségétől kezdve a levél tónusáig és stílusáig.

A felvetett problémák megoldása érdekében mindenekelőtt a könyvtárosok tudatformálására van szükség. Ezzel párhuzamosan tanulmányozni kell a könyvtárosképzés és kapcsolatszervezés különböző aspektusait, valamennyi vele kapcsolatos nehézséggel együtt. A Könyvtárosegyesületnek pedig létre kell hoznia egy ad hoc bizottságot. Ez kidolgozná országos szinten a könyvtárosképzés modelljét, amely elég hajlékony lenne, hogy valamennyi könyvtár-típusra és a személyzet egészére alkalmazható legyen. A részletesebb kidolgozás, az összehangolás és a progresszív megvalósítás a már meglévő munkacsoportok feladata lenne.

KÖNYVTÁRAK ÉS TÖMEGKÖMUNIKÁCIÓS ESZKÖZÖK A KÖNYVTÁRAKRÓL SZÓLÓ BESZÁMOLÓK KÉSZÍTÉSÉNEK ALAPELVEI

Rádió, televízió, sajtó ritkán figyel fel arra, mi történik a kulturális intézményekben. A szerkesztőségi asztalokon gyakran hegyekké nő, majd felhasználhatatlanul a papirkosárba kerül a meghívók tömege. Célszerű személyre szóló levélben meghívni az illetékes szerkesztőt vagy reszortfőnököt egy-egy könyvtári rendezvényre. Legjobb a rádiót, TV-t, sajtót egyaránt meghívni, valamelyik biztosan megjelenik. Rádiót, TV-t jó előre értesíteni kell, hogy megtehessek a szükséges technikai intézkedéseket.

A könyvtárról szóló beszámoló megírására a könyvtáros a legilletékesebb. Legyen a szöveg tárgyilagos, tömör, kellőképpen tagolt, áttekinthető, a tényanyag és a hozzáfűzött kommentár világosan különüljön el egymástól. Sokan úgy vélik, hogy a televízió korában a legjobb tájékoztató a kép. De a kép nem helyettesítheti, csak kiegészítheti a szöveget. A könyvtári munka egyébként sem tulságosan alkalmas képes bemutatásra, hacsak nem egy-egy pompás modern könyvtár ismertetéséről van szó. Mivel a könyvtárak és rendezvényeik nem feltétlenül "telegének", többet ér egy jó sajtóbeszámoló, mint a rádióban elhangzó monológ, a riportterrel folytatott párbeszéd vagy a TV-ben bemutatott összefüggéstelen képek sora.

A nemzetközi könyvtári-informatikai szaksajtó képviselte a legnagyobb szakmai referáló lapokban és a hazai tanulságok

SÁRDY Péter

Ahogy növekszik a könyvtárak és tájékoztató intézmények szerepe az információ hatékony közvetítésében, úgy növekszik a könyvtártudomány és az informatika szakirodalma s úgy növekszik az érdeklődés is, nemcsak a szakirodalom, de a szakirodalomról áttekintést nyújtó szolgáltatások, elsősorban a nagy, nemzetközi referáló folyóiratok iránt. Napjainkban egyetlen területen, így természetesen területünkön sem képzelhető el valamelyest is megfelelő szintű tájékozottság ilyen jellegű szolgáltatások nélkül, s így e szolgál-

tatások jellege, színvonala, hatékonysága szokszorosan kihat magának a szakterületnek az alakulására, fejlődésére. Érthető tehát, ha a szakirodalomban nem ritkán jelennek meg olyan publikációk, amelyek tárgyát a könyvtárügyi-informatikai referáló folyóiratok alkotják. Csak a közelmúlt terméséből válogatva megemlíthetjük pl. É. Ja. Volkova: Szravitel'naja karakterisztika vaznejsih mirovuh referativnüh zszurnalov po informatike (KDSz 74/226) c. cikkét.

Nagyobbrészt hasonló témával foglalkozik P. Dansey, az INSPEC informatikusa is "A bibliometric survey of primary and secondary information science literature" c. cikkében (Aslib Proceedings, 1973. No. 7. 252-263. p.) amelynek számos megállapítása óhatatlanul továbbgondolkodásra készíti a magyar olvasóit is.

A cikk címében szereplő "bibliometriai" szó (nyilván már a "bevettnek" tekinthető biometria, pszichometria, szociometria terminusok mintájára) voltaképp statisztikai módszerek alkalmazását jelenti könyvekre és más kommunikációs közegekre. A bibliometriai megközelítés már számos eredményre vezetett, köztük első és legismertebb a ma már széleskörűen alkalmazott Bradford-törvény.

A szerző első megállapítása az informatikai szakirodalom mennyiségi növekedésére vonatkozik. Éppen a nagy referáló folyóiratok által regisztrált tételek száma alapján úgy látja, hogy az informatika területén a "dokumentum-áradat" igen mérsékelt ütemben emelkedik. Az évente publikált folyóiratcikkek száma becslése szerint 6000 körül lehet.

Az információáramlás vizsgálatának egyik gyakran alkalmazott statisztikai módszere a hivatkozások elemzése. A szerző ezt öt vezető fontosságú angol nyelvű lapnál végezte el (Aslib Proceedings, Information Scientist, Information Storage and Retrieval, Journal of Documentation, Journal of the American Society for Information Science), majd megállapította, hogy az ezekben leggyakrabban hivatkozott folyóiratok ugyanezek, de gyakori forrás a Science és a Nature is. Viszonylag sok hivatkozás történik könyvekre, reportokra és más nem-periodikus kiadványokra is. Ez arra utal, hogy az informatika jellegében közelebb áll a humán- és a társadalomtudományokhoz, mint a természettudományokhoz, Price szóhasználatával élve "lágyműveltségű tudomány".

A cikk legnagyobb része a szekundér forrásokkal, ezen belül is a négy legjelentősebb referáló folyóirattal foglalkozik:

- Bulletin Signalétique 101 Information Scientifique et Technique (BSI)
- Information Science Abstracts (ISA)
- Library and Information Science Abstracts (LISA)
- Referativnüh Zszurnal Informatika (RZs)

Ezt a kört kiegészítheti néhány, nem önállóan megjelenő szekundér szolgáltatás (Pl. a Nachrichten für Dokumentation megfelelő rovata stb.) A szerző a négy folyóiraton kívül – összehasonlításként – figyelembe vette a Computer and Control Abstracts informatikai fejezetét is. A vizsgálódásokat az 1971-es évre vonatkozólag végezte el.

Mindenekelőtt a referáló folyóiratok tartalmi körét hasonlította össze. Tapasztalatai szerint leginkább polarizált a LISA és az ISA profilja, az előbbi erősen könyvtári, az utóbbi túlnyomóan informatikai, sokszor technikai jellegű. A legtöbb referátumot és a legszélesebb kört az RZs öleli fel. A BSI is inkább informatikai tartalmu, igen sok (közel 25%) nem-periodikus kiadványt

tár fel. A Computer and Control Abstracts, érthetően, elsősorban, az informatika számítástechnikai vonatkozásaira tér ki.

A négy nagy referáló folyóirat összesen 987 folyóiratot referált 1971-ben, ebből 747-et (75%) csak egyikük, 143-at kettő, 58-at három és 40-et mind a négy. A szerző közli e negyven "bázis"-folyóirat jegyzékét s további 18, három referáló lap által referált, de viszonylag nagy produktivitású folyóirat listáját. Közli továbbá az egyes referáló szolgáltatások által feltárt folyóiratok közül azok nevét, amelyekből viszonylag több cikk szerepelt a folyóiratban. Magyar olvasó számára mindenesetre figyelmet érdemel, hogy az összesen hat jegyzéken csupán egy magyar szakfolyóirat fordul elő: a Tudományos és Műszaki Tájékoztatásból három referáló lap összesen 64 referátumot közölt, ebből 33-at az RZs.

A referáló folyóiratok hatékonyságának, teljesítményének egy másik vizsgálati lehetősége a lapok "teljességi fokának" meghatározása. A szerző ezt úgy kísérte meg elvégezni, hogy más forrásból (az "Annual review of information science and technology 6. kötetéből) kiválasztott három bibliográfiai összehasonlítást, s azt vizsgálta, hogy ezek tételeiből melyek találhatóak meg és mely referáló lapokban. Az alkalmazott módszer talán célravezető lehet, de a cikkben ismertetett konkrét eljárás nem bizonyult annak: az összevetéshez használt bibliográfiaiak ugyanis torzítottak szakterületileg az informatika technika, nyelvileg az angol és műfajilag a report irányában, ennek megfelelően végül is az, hogy a bibliográfiai tételeket melyik referáló lapokban találta meg, nem adott megbízható jelzést az egyes szolgáltatások teljességi fokára nézve.

Lényegesen megalapozottabb eredményekre vezetett az az eljárás, amellyel a szerző a referáló lapok "gyorsaságát", átfutási idejét mérte. E célból mindig két időpont különbségét határozta meg: az első időpont az eredeti folyóiratcikk beérkezési ideje, a második a cikket referáló folyóirat beérkezési ideje (mindkét beérkezési időt a National Reference Library for Science and Invention-ben mérve).

Nagyszámu és kellően sokféle cikkre végezve el az eljárást a nyert értékeket referáló folyóiratunként átlagolta s a következő jellemző értékeket nyerte:

átfutási idő (nap):

	átlagos	maximális	minimális
BSI	124	189	101
ISA	382	730	180
LISA	99	166	24
RZs	194	260	161

E szempontból tehát a LISA teljesítménye a legjobb (átlagosan kb. 3 hónapos átfutási idő), a BSI és az RZs átfutási ideje 4-6 hónap, míg az ISA igen lassúnak bizonyult (átlagosan is több mint egy év).

Tanulmányát befejezve a szerző a legfőbb következtetésként azt szűri le, hogy - miután jelenleg négy fő szolgáltatás szinte egymástól függetlenül, valamennyi a maga előnyivel és hátrányaival törekszik szekundér tájékoztatás nyújtására - a jövőben a szakterület irodalmának megbízható, ugyanakkor gazdaságos számbavételéhez, bibliográfiai ellenőrzéséhez elengedhetetlen lesz a nagy referáló szolgáltatások valamiféle együttműködése.

x - x - x - x

Dasney tanulmányának csaknem minden megállapítása kiindulópontja lehetne további munkáknak, vizsgálatoknak. Ezuttal hadd szorítkozzunk csak néhány olyan ötletre, amely a referáló lapok által feltárt folyóiratok jegyzékeit nézegetve merült fel.

Az első ilyen, nem nagyon kellemes gondolatra már utaltunk: a jegyzékekben egyetlen magyar szakfolyóirat címével találkozhattunk csak, az egyébként kétségtelenül színvonalas Tudományos és Műszaki Tájékoztatással, ez is első sorban a Referatívújszurnálnak "köszönheti" előfordulását. Ha hasonló volna a helyzet más "kis nyelven" megjelenő folyóirat esetén is, nyugodtan tulajdoníthatnánk hiányzásunkat a referáló lapok szerkesztőinek. Ha azonban megnézzük pl. azt a jegyzéket, amely a valamennyi referáló lapban feltárt folyóiratokat mutatja be (és amelyen – mint már utaltunk rá – egyetlen magyar szakfolyóirat sem fordul elő) az orosz, angol, német, francia nyelvű folyóiratok mellett szerepel egy-egy lengyel, román és svéd nyelvű lap is. A további jegyzékek áttekintése méginkább arra utal, hogy nemcsak nyelvi "elszigeteltségünkről" van szó. A LISA 20-nál több referátumot közöl pl. a Bogens Verden, a Kirjastolehti, a Dokumenteshon Kenkyu, a Ctenar stb. cikkeiről, de ugyanezen a jegyzéken sem a Könyvtáros, sem a Könyvtári Figyelő nem található meg (pedig a LISA elsősorban könyvtárügyi tartalmu).

Ugy érezzük tehát – joggal, vagy alaptalanul – hogy szakirodalmunk nem jut be a nemzetközi szakirodalmi információáramlásba. Ennek okait alighanem meg lehetne (és egyszer meg is kellene) határozni, alapos megfontolások és elemzések alapján. Vizsgáljuk meg inkább röviden e kérdés fordítottját: ha már mi nem jutunk el kellő mértékben a világba, eljut-e a nemzetközi szakirodalom hozzánk.

E probléma viszonylag pontos megválaszolása is igen alapos ellátottsági vizsgálatot igényelne, ám az elfogadható megközelítéshez alighanem elegendő Dansey néhány folyóiratjegyzéke ill. az OSZK Kurrens külföldi folyóiratok a magyar könyvtárakban 1973. c. lelőhelyjegyzéke (eltekintve annak nagyjából ismert hiányosságaitól).

A valamennyi referáló folyóirat által igénybevett 40 folyóirat közül 7 "főprofilját" tekintve nem könyvtári-informatikai, hanem számítástechnika, ill. általános (magasszintű ismeretterjesztő) folyóirat. A magyar lelőhelyjegyzék alapján megállapítható, hogy valamennyi lap megtalálható magyar könyvtárban, rendszerint több helyen is. Ugyanez érvényes a kiegészítő 18 darabos jegyzék folyóirataira, sőt – igen kevés kivétellel – minden olyan folyóiratra, amelyet akárcsak egy referáló folyóirat is feldolgoz, de a szakterületen viszonylag produktív. Ugy tűnik tehát, hogy – az ország valamennyi könyvtárát egyetlen egységes rendszer részének fogva fel – a világ szakirodalmának hazai megtalálhatóságával nincs jelentős probléma (természetesen csak a szakfolyóiratok vonatkozásában). Hasonló elemzés lebonyolítható volna monográfiák, kézikönyvek, kutatási jelentések és egyéb dokumentumtípusok esetében is (legalábbis elvileg), de mindenesetre már az sem csekély eredmény, hogy kimondhatjuk: a könyvtártudomány és informatika területén országosan a szakfolyóiratokkal való ellátottság jónak mondható.

Induljunk ki most a lelőhelyjegyzékből. Bár a jegyzék szakmutatót nem tartalmaz, címek és egyéb információk alapján relativ biztonsággal meghatározhatók a könyvtári-informatikai folyóiratok. Meglehetősen gyors átnézés alapján 289 ilyen folyóiratot találtunk, s ezek hazai lelőhelyek szerinti megoszlását vizsgáltuk meg. Pozitívként értékelhetjük, hogy a négy nagy referáló

folyóirat közül az ISA 4, a BSI 5, az RZs (vagy oroszul, vagy angolul) 10, végül a LISA 18 hazai könyvtárban található meg.

A 289 folyóirat közül tizzel vagy annál többel 25 hazai könyvtár rendelkezik. Nehéz meghatározni, hogy ez a szám sok-e vagy kevés. De az, hogy e könyvtárak közt csak egy (!) megyei könyvtár található (Miskolc 13 folyóirattal), alighanem arra utal, hogy e téren még akad javítani való. Hasonlóképp elfogadhatatlan az, hogy az állományban lévő könyvtári-informatikai folyóiratok száma szerint rangsorolva a könyvtárakat, az első 15 (!) budapesti. Amennyire örvendetes lehet, hogy a Számítástechnikai Tájékoztató Iroda könyvtárában 25 informatikai folyóirat is található, annyira sajnálatos, hogy több országos jelentőségű, szakirodalmi szolgáltatásokat is nyújtó vagy nyújtani szándékozó könyvtárnál a legfontosabb szakfolyóiratok sem találhatóak meg (Országgyűlési Könyvtár: 2, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár: 8, Vegyipari Egyetem Könyvtára: 6 folyóirat). A mellékelt táblázat azokat a könyvtárakat sorolja fel, amelyeknél 10 vagy több könyvtári-informatikai szakfolyóirat található.

Érdeemes néhány szóval kitérni a közművelődési könyvtárakra is, bár a lelőhelyjegyzék még a megyei könyvtárak közül sem regisztrálja valamennyi folyóirat gyarapodását, városi könyvtár pedig éppenséggel alig fordul elő benne. Ennek ellenére az a tény, hogy közművelődési könyvtárainkban (ezuttal ide értve a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárat is, amely azonban másfajta feladatkörrel is rendelkezik) a 289 könyvtári-informatikai folyóirat közül összesen 21 található meg s olyanok hiányoznak, mint (tényleg csak tallózva) az American Libraries, a Bibliotekarz, a Bulletin des Bibliothéques de France, a Canadian Library Journal, a Csitaliste, a DK-Mitteilungen, az Education Library Bulletin, az International Library Review, a Journal of Librarianship, a Library Trends, a Microdoc, a Nachrichten für Dokumentation, a Naucsno-Tehnicoszkaja Informacija, a Reprographie und Micro, a Wilson Library Bulletin stb.

Kétségtelen, hogy csaknem minden könyvtárunknál érdemes volna figyelembe venni, hogy bár a könyvtár elsődleges feladata kétségtelenül az olvasók, a felhasználók igényeinek kielégítése, a funkció megfelelő színvonalu betöltéséhez elengedhetetlen, hogy a könyvtáros, a könyvtár vezetője, irányítója maga is tájékozott legyen, és pedig nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi könyvtári-informatikai események, eredmények, fejlődési tendenciák, körében is. Ennek pedig vitathatatlanul legmegfelelőbb módja a szakirodalom szükséges mértékű tanulmányozása és felhasználása. Nem kell minden könyvtárnak saját könyvtári-informatikai szakkönyvtárral rendelkeznie, de ugyanakkor nem elég csak a hazai szakirodalomra támaszkodni. A két véglet közt van optimális megoldás, s ha ennek megkeresése és realizálása munkaigényes is, de a könyvtár tevékenysége színvonalának javításával busásan megtéríti a befektetést.

A 10 vagy ennél több könyvtári-informatikai folyóirattal bíró
könyvtárak.

Könyvtár neve:	Folyóiratok (száma (N=289))
Könyvtártudományi és Módszertani Központ	169
Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ	119
Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára	103
Országos Széchényi Könyvtár	67
Egyetemi Könyvtár	65
KGM MTTI	47
Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára	37
Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára	32
ELTE Könyvtártudományi Tanszék	26
Számítástechnikai Tájékoztató Iroda	25
Országos Vezetőképző Központ	25
Építésügyi Tájékoztatói Központ	18
Nehézipari Minisztérium Szakkönyvtára	18
Országos Károlyi Mihály Mezőgazdasági Könyvtár	17
Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtára	16
Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Könyvtára	15
Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára	14
Agrártudományi Egyetem Könyvtára, Gödöllő	14
Megyei Könyvtár, Miskolc	13
József Attila Tudományegyetem Könyvtára	13
Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum	10
MTA Számítástechnikai Központ	10
Országos Levéltár	10
Számítástechnikai Koordinációs Intézet	10
Egyetemi Könyvtár, Pécs	10

A British Library szervezeti felépítése

Lapunk több ízben beszámolt már a British Library tervezésének, ill. szervezésének munkálatairól. Most, a Library Association Record 1973. decemberi számában közölt séma alapján, bemutathatjuk az új, komplex nemzeti könyvtári intézmény szervezeti felépítését is.

A BL központi szerve a British Library Tanácsa (British Library Board). Négy részlege:

1. Kölcsönzési részleg (Lending Division). Ez két, eddig önálló könyvtár egyesüléséből jött létre; az egyik az Országos Központi Könyvtár (National Central Library), a másik az Országos Természettudományi és Műszaki Kölcsönző Könyvtár (National Lending Library for Science and Technology).

2. Prézens részleg (Reference Division); ez lényegében a British Museum Library (a részleg tagolódását lásd alább).